

CERNUNNOS

Geheimzinnige Keltische God

Flierefluiter
© 2017

INLEIDING

Cernunnos is in het moderne Paganisme, en met name binnen Wicca en Druïdisme, een heel belangrijke godheid. Voor veel paganisten is hij de verpersoonlijking van het mannelijke aspect van het goddelijke, van *De God*, en staat hij voor alles wat mannelijk is, voor vruchtbaarheid, levenskracht en wildheid. Voor veel anderen is hij de god van het bos en de dieren, een jachtgod of juist een vegetatiegod.

Maar wie was deze god nu in zijn eigen tijd bij de Kelten? Er is geen mythologie over hem bekend en maar relatief weinig afbeeldingen, dus we weten erg weinig over hem. Toch wil ik in dit artikel op basis van de schaarse historische bronnen proberen een beeld te schetsen van wie de god Cernunnos was ten tijde van de Kelten (en wellicht nog steeds is).

Ik zal hierbij vooral gebruik maken van de afbeeldingen van Cernunnos op altaren, reliëfs, munten, rotstekeningen en beelden die dateren vanaf de bronstijd tot en met de Romeinse tijd en die afkomstig zijn uit gebieden die door Keltische stammen bewoond werden. Het probleem dat zich hierbij voordoet is dat er slechts een afbeelding is waarvan we 100% zeker weten dat het om Cernunnos gaat omdat de naam erbij staat. Bij de overige afbeeldingen ga ik, en velen met mij, er van uit dat het om Cernunnos gaat op basis van zijn uiterlijk en attributen. Concreet kijk ik naar afbeeldingen van een mannelijke god die deels mens en deels hert is, vaak in kleermakerszit is afgebeeld en als attributen een torc (Keltische halsring) en een slang (al dan niet met ramshoorns) heeft. Als deze afbeeldingen dan ook nog eens uit Keltisch gebied en uit Keltische tijden stammen, dan durf ik de stelling wel te verdedigen dat het om een afbeelding van Cernunnos gaat. Volgens de archeologe Miranda Green is een van de bijzonderheden van Cernunnos dat de manier waarop hij wordt afgebeeld in de tijd (circa 800 jaar) en de ruimte (van het Donaubekken tot Groot-Brittannië) heel consequent is en weinig grote verschillen laat zien. Dit maakt het gemakkelijker om een afbeelding te identificeren als Cernunnos.

Al blijft het in theorie altijd mogelijk dat het om een andere godheid met een vergelijkbaar uiterlijk gaat. Dat laat de rotstekening hieronder van een godheid met een hertengewei op z'n hoofd en een slang in z'n hand en omringd door voorwerpen die op torcs lijken zien. Als hij in een Franse grot gevonden was dan zou hij zonder twijfel als Cernunnos zijn geïdentificeerd, zeker omdat er ook een afbeelding van een slang met ramshoorns bij staat. De afbeelding kan echter onmogelijk van de Keltische god Cernunnos zijn omdat hij gemaakt is door Amerikaanse indianen in de staat Utah.

HERTENGOD

Dat Cernunnos een hertengod is blijkt uit zijn belangrijkste kenmerk dat op praktisch alle afbeeldingen duidelijk zichtbaar is: het hertengewei op zijn hoofd.

Hier heeft hij ook zijn naam aan te danken die we kennen uit slechts drie inscripties.

De belangrijkste hiervan staat op de 'pilaar der schippers', een godenpeiler uit het jaar 14 die in Parijs is gevonden, waarop een afbeelding staat van het hoofd van een god met een gewei waarin twee torcs hangen met daarbij de naam naam 'ernunnos' (de eerste letter ontbreekt). Dat er Cernunnos moet staan weten we uit twee inscripties uit Luxemburg (Cerunincos) en een uit Frankrijk (Carnonos). De naam is afgeleid van 'carn', het Keltische stamwoord voor hoorn, en het achtervoegsel 'onos' dat op een mannelijke godennaam wijst. De naam Cernunnos betekent dus iets als 'god met hoorns' of 'hoorndrager'.

Cernunnos op de 'pilaar der schippers'

Eigenlijk is dit een foute naam omdat een gewei iets heel anders is als een hoorn. Beide zijn weliswaar uitgroeisels uit de schedel van bot, maar hoorns zijn onvertakt en groeien slechts een keer terwijl een gewei vertakkingen heeft en elk jaar afvalt en weer opnieuw aangroeit. Zelf denk ik dat 'Geweidrager' daarom een betere vertaling van de naam Cernunnos zou zijn.

De hertensoort waarmee Cernunnos geassocieerd wordt is het edelhert, een dier dat is het grootste deel van Europa voorkomt en op de meeste plaatsen de grootste hertensoort is (alleen de eland in Scandinavië is groter).

De mannetjes hebben een gewei dat gemiddeld zo'n 70 centimeter lang is, maar kan uitgroeien tot meer dan 90 centimeter. Het gewicht kan variëren van vier tot tien kilogram. Aan het gewei kan men enigszins de leeftijd aflezen. Een jong edelhert heeft gewoonlijk een kleiner gewei met weinig vertakkingen dan een ouder dier. Het gewei wordt elk jaar afgeworpen. Oudere herten doen dat gedurende de laatste wintermaanden, jonge dieren meestal in maart of april. Daarna groeit meteen het nieuwe gewei dat in juli voltooid is. In augustus begint de basthuid te jeuken en verwijderen de mannetjes die door het gewei langs takken en boomstammen te schuren.

Edelherten leven in roedels die bestaan uit vrouwelijke hindsen en jonge dieren of uit volwassen bokken. Deze laatste, mannelijke roedels vallen in de bronsttijd (paartijd) van september tot oktober uiteen. In deze tijd zijn de mannelijke edelherten zeer actief om zich voort te planten. Luid burlend (roepend) houden ze concurrenten op de hoogte van hun aanwezigheid en hun motieven. Hoe sterker en gezonder het mannetje, hoe vaker hij zal burlen. De sterksten claimen een zo groot mogelijk roedel vrouwelijke dieren. Na de bronst zijn de actiefste mannelijke dieren vaak uitgeput. Niet alleen vanwege de forse inspanningen, maar ook omdat ze gedurende deze periode, die rond een maand kan duren, nagenoeg geen voedsel tot zich nemen. Hun lichaamsgewicht kan dan tot rond dertig procent zijn

afgenomen. Ze zijn nu erg kwetsbaar voor roofdieren als wolven en beren.

Vervolgens wordt eind mei of begin juni juni, na een draagtijd een kalf geboren. Hindes die een kalf werpen, zonderen zich een week of twee van het roedel af om zich daar later weer bij te voegen. Het kalf heeft bij de geboorte een gevlekte vacht. Deze dient ter camouflage: de eerste twee weken zal de moeder haar kalf vaak alleen laten en alleen terugkeren om het te zogen. Gedurende deze tijd ligt het jong verscholen in hoog gras of tussen het struikgewas. Het jong wordt zo'n zes tot tien maanden gezoogd. Binnen de roedel vormen zich soms crèches van meerdere jongen, die vaak met elkaar spelen.

Mannetjes zijn na één tot drie jaar geslachtsrijp, vrouwtjes na één à twee jaar. Jonge bokken zullen vaak hun geboortegebied verlaten zodra ze zelfstandig zijn, maar hinden blijven meestal trouw aan hun geboorteplek. Als ze ongeveer zeven jaar oud zijn, zijn ze volgroeid. Edelherten kunnen maximaal vijfentwintig jaar oud worden, maar slechts weinig dieren zullen ouder dan vijftien jaar worden.

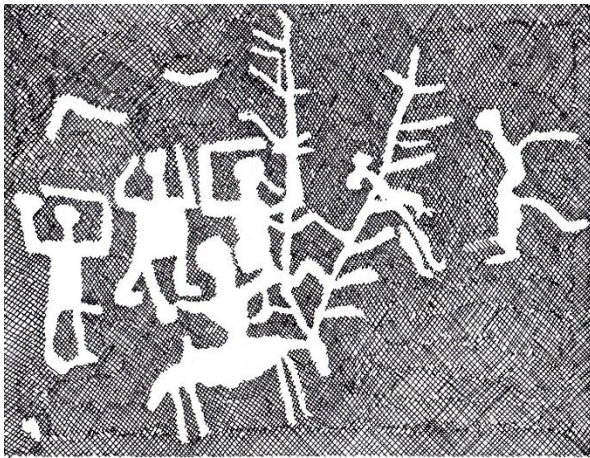
De Kelten waren goed bekend met het edelhert, het dier kwam in grote getalen voor in de Keltische gebieden en werd gejaagd voor hun vlees en om de schade aan land- en tuinbouw te beperken. Het edelhert heeft als een van de grootste dieren die in de Keltische gebieden leefde, met zijn imposante gewei en zijn machogedrag van de bokken in de bronstijd grote indruk gemaakt op de Kelten en hun voorgangers en het dier werd dan ook al vroeg met het Goddelijke in verband gebracht.

Uit opgravingen en rotstekeningen blijkt dat het edelhert al in de oude steentijd een rol speelde bij religieuze rituelen en bij de Kelten was dit niet anders. Zo zijn bij een Keltisch heiligdom in Digeon (Frankrijk) zijn een groot aantal hertenschedels met gewei gevonden die geprepareerd waren om tijdens ceremonies op het hoofd gedragen te worden en in het Oostenrijkse Strettweg is een beeldje uit 600 vjt (voor de jaartelling) gevonden van een wagen met daarop een godin omringt door mensen en edelherten.

Cultuswagen uit Strettweg

Op Keltische rotsgravures in de Camonica Vallei in de Italiaanse Alpen staan niet alleen heel veel edelherten afgebeeld maar ook enkele afbeeldingen van wezens die een mengvorm zijn van edelhert en mens. Voorbeelden hiervan zijn de afbeeldingen van een hert met een enorm gewei en op zijn rug de romp en het hoofd van een mens en de afbeelding van een mensfiguur met een gewei op z'n hoofd en een slang in zijn hand. Deze laatste afbeelding dateert van 400 vjt en wordt beschouwd als de oudste bekende afbeelding van de god die we nu kennen als Cernunnos.

Rotsgravures uit de Camonica vallei

GOD VAN OVERVLOED

Dat Cernunnos een hertengod was kunnen we op grond van zijn uiterlijk wel vaststellen, maar wat hij betekende voor de Kelten is een stuk moeilijker te bepalen.

Er is vaak geopperd dat hij in eerste instantie een jachtgod was omdat het edelhert een dier was dat veel gejaagd werd en omdat de kleermakerszit waarin Cernunnos veel wordt afgebeeld de houding waarin Keltische jagers op hun prooi wachtten. Ook het feit dat Cernunnos veel is afgebeeld met dieren waarop werd gejaagd lijkt hier op te wijzen.

Toch denk ik zelf dat Cernunnos geen jachtgod was omdat hij nergens is afgebeeld met een jachtwapen in zijn handen wat bij andere bekende Keltische jachtgoden wel het geval is. Cernunnos staat als edelhert eerder voor de prooi dan de jager en dat geldt ook voor de dieren waar hij op de ketel van Gundestrupp (een Keltische rituele ketel die in de 1^e of 2^e eeuw vjt gemaakt is in Roemenië of Bulgarije) mee wordt afgebeeld zoals het hert, zwijn en wilde geit. Op een altaar uit Reims staat hij afgebeeld met een stier en een ram, dieren die werden gehouden en geslacht voor hun vlees en ook regelmatig geofferd werden in religieuze rituelen.

Het is volgens mij waarschijnlijker dat Cernunnos vooral een brenger van overvloed was, de god van de dieren die door hun dood tijdens de jacht of slacht zorgden voor een overvloed aan vlees en door hun dood als offer voor de zegen van de goden.

Cernunnos omringd door dieren op de ketel van Gundestrupp

Er zijn meer aanwijzingen die er op wijzen dat Cernunnos in eerste plaats een brenger van overvloed was. Zo is hij vaak in het bezit van een torc, een grote ring die om de hals gedragen werd en vaak van zilver of goud was gemaakt en alleen door de rijken gedragen werd. Op de afbeelding hierboven heeft hij een torc om zijn nek en in zijn hand. Op andere afbeeldingen draagt hij een torc om zijn nek of hangen er torcs aan zijn gewei.

Een nog duidelijkere verwijzing naar de rol van Cernunnos als schenker van rijkdom en overvloed is zijn connectie met handel en munten. Op een altaar uit reims staat hij afgebeeld naast de handelsgod Mercurius en op een relief uit Vendreuves heeft hij een beurs met munten bij zich. Ook er zijn verschillende Keltische munten gevonden waarop Cernunnos staat afgebeeld.

Cernunnos op Keltische munten.

Andere afbeeldingen die met Cernunnos als brenger van overvloed in verband worden gebracht komen uit Lyon en Luxemburg. In beide gevallen gaat het om een afbeelding van een mannelijke persoon met een hoorn des overvloeds in de hand in het gezelschap van een hert.

De afbeelding uit Lyon staat op een zilveren beker en stelt een zittende man voor met in de ene hand een hoorn des overvloeds en in de andere een torc. Naast hem staat een edelhert. Door beschadiging is het helaas niet te zien of de afgebeelde man een gewei op zijn hoofd heeft.

Cernunnos op een beker uit Lyon

De andere afbeelding staat op een altaar uit de 1^e eeuw dat gevonden is op de Titelberg in Luxemburg; hierop staat een mannelijk persoon met een hoorn des overvloeds in zijn hand met daarnaast de kop van een edelhert dat munten braakt. De rol van Cernunnos als schenker van overvloed is nergens duidelijker afgebeeld.

Bij deze afbeeldingen is het de vraag of Cernunnos hier als hert is afgebeeld samen met een Romeinse godheid van voorspoed of dat hij hier is afgebeeld als hert en als mens naast elkaar in plaats van als een wezen dat een mengeling is van hert en mens. Het is uiteraard onmogelijk om deze vraag met zekerheid te beantwoorden maar aangezien de persoon op de beker uit Lyon een torc, een symbool dat heel sterk met Cernunnos is verbonden, in zijn hand heeft, vermoed ik dat zowel het hert als de mannelijke persoon Cernunnos voorstellen.

Cernunnos op een altaar uit de 1^e eeuw gevonden op de Titelberg in Luxemburg

GOD VAN VRUCHTBAARHEID

Op een altaar uit Reims staat Cernunnos afgebeeld naast Apollo en Mercurius en op dit altaar heeft hij echter geen munten bij zich, maar een overvolle zak met graan waar een ram en een stier zich mee voeden. Blijkbaar beperkte de overvloed en rijkdom van Cernunnos zich niet tot geld maar strekte deze zich ook uit tot de landbouw en veeteelt. Overvolle zakken graan in de schuur en vette stieren en rammen in de stal zijn tenslotte vormen van overvloed die nog veel belangrijker zijn dan volle kisten met oneetbare munten. Maar het graan, de stier en de ram verwijzen niet alleen naar Cernunnos als brenger van overvloed maar ook, en vooral, naar zijn rol als brenger van vruchtbaarheid.

Graan wordt niet alleen gebruikt om meel en brood van te maken maar ook als zaad om voor de volgende oogst te zorgen. Stieren en rammen zijn dieren die van oudsher door de mens, en ook door de Kelten, werden bewonderd om hun viriliteit en vruchtbaarheid. Een of twee goede rammen of stieren is genoeg om de veestapel te laten toenemen. Het feit dat Cernunnos op het altaar wordt afgebeeld met zowel graan als een ram en een stier laten duidelijk zien dat hij een god was die vruchtbaarheid gaf voor zowel het land als de dieren.

En wellicht schonk Cernunnos ook vruchtbaarheid aan mensen. Op een relief uit Vendeuvres is hij afgebeeld tussen twee kinderen. Aangezien beide kinderen even oud lijken zou het zelfs een tweeling kunnen zijn wat de associatie met vruchtbaarheid nog versterkt. Cernunnos staat vaker afgebeeld met goden die de helft van een tweeling zijn; op het altaar uit Reims staat hij met Apollo (tweelingbroer van Artemis) en op de 'pilaar der schippers' staat Castor (tweelingbroer van Pollux) afgebeeld. Dat Cernunnos naast de vruchtbaarheid van het land en de dieren ook een rol speelde bij de menselijke vruchtbaarheid ligt dus voor de hand.

Cernunnos op een altaar uit Rheims en een relief uit Vendeuvres

GOD VAN LEVEN EN DOOD

Cernunnos was voor de Kelten waarschijnlijk ook een god van leven en dood. Als god van vruchtbaarheid zorgt hij voor geboortes dus voor leven. Op het altaar het altaar uit Rheims staat hij afgebeeld naast Apollo, die volgens Julius Ceasar door de Kelten werd vereerd als de god van genezing en dus van het overleven van ziektes en verwondingen.

Ook de connectie van Cernunos met slangen die bij veel afbeeldingen sterk aanwezig is, is een goede aanwijzing voor deze functie. Slangen kunnen dodelijk giftig zijn en worden daarom verbonden met de dood. Maar slangen zijn ook dieren die vervellen, periodiek werpen ze hun oude, te klein geworden huid af waaronder zich een grotere huid gevormd heeft. De oude huid blijft dan leeg achter. Dit proces van vervellen wordt door veel culturen gezien als een symbool van dood en wedergeboorte.

Bij het edelhert, een ander dier dat sterk met Cernunnos verbonden is, doet het jaarlijks afwerpen en opnieuw laten aangroeien van het gewei aan deze cyclus van dood en wedergeboorte denken. Een beeld van Cernunnos uit Etang-sur-Aroux heeft in het hoofd twee gaten zitten waarin geweistangen ingezet en weer uitgehaald konden worden om deze cyclus weer te geven. Dit wijst er op dat het afwerpen en aangroeien van het gewei een rol speelde bij de rituelen van de cultus van Cernunnos.

Verder is de verbinding van Cernunnos met prooi-, slacht- en offerdieren als het hert, de stier en de ram een sterke aanwijzing voor zijn rol als god van leven en dood. Dieren die worden gedood tijdens de jacht (edelhert) of slacht (stier en ram) geven hun leven opdat de mens voedsel heeft en dus in leven kan blijven.

Stieren en rammen werden echter niet alleen geslacht om hun vlees te kunnen eten maar ook als religieus offer aan de goden om zo bepaalde gunsten als voorspoed, overwinning in de strijd en bescherming tegen ziektes en ander onheil af te smeken. Ook op deze manier draagt de dood van deze aan Cernunnos verbonden dieren bij aan het leven van de mens. Op de ketel van Gundestrupp, waarop ook Cernunnos is afgebeeld, staan twee afbeeldingen waarop het offeren van stieren te zien is.

Een directere link tussen Cernunnos en de praktijk van het offeren is te zien op een heel bijzonder beeld uit het Franse Broyne. Dit beeld geeft een zittende menselijk figuur weer met een gewei op het hoofd en in de ene hand een hoorn des overvloeds en in de andere hand een offerschaal. Het geeft zo duidelijk de relatie tussen het brengen van offers en het verkrijgen van overvloed weer. Het beeld doet sterk denken aan het altaar uit Luxemburg en de drinkbeker uit Lyon maar wijkt op een belangrijk punt ook sterk af, de afgebeelde figuur is namelijk vrouwelijk. Dit is heel bijzonder omdat het de enigste bekende afbeelding is waarop Cernunnos is afgebeeld met de menselijke vorm van een vrouw en de hertenvorm van een man (vrouwelijke edelherten hebben namelijk geen gewei).

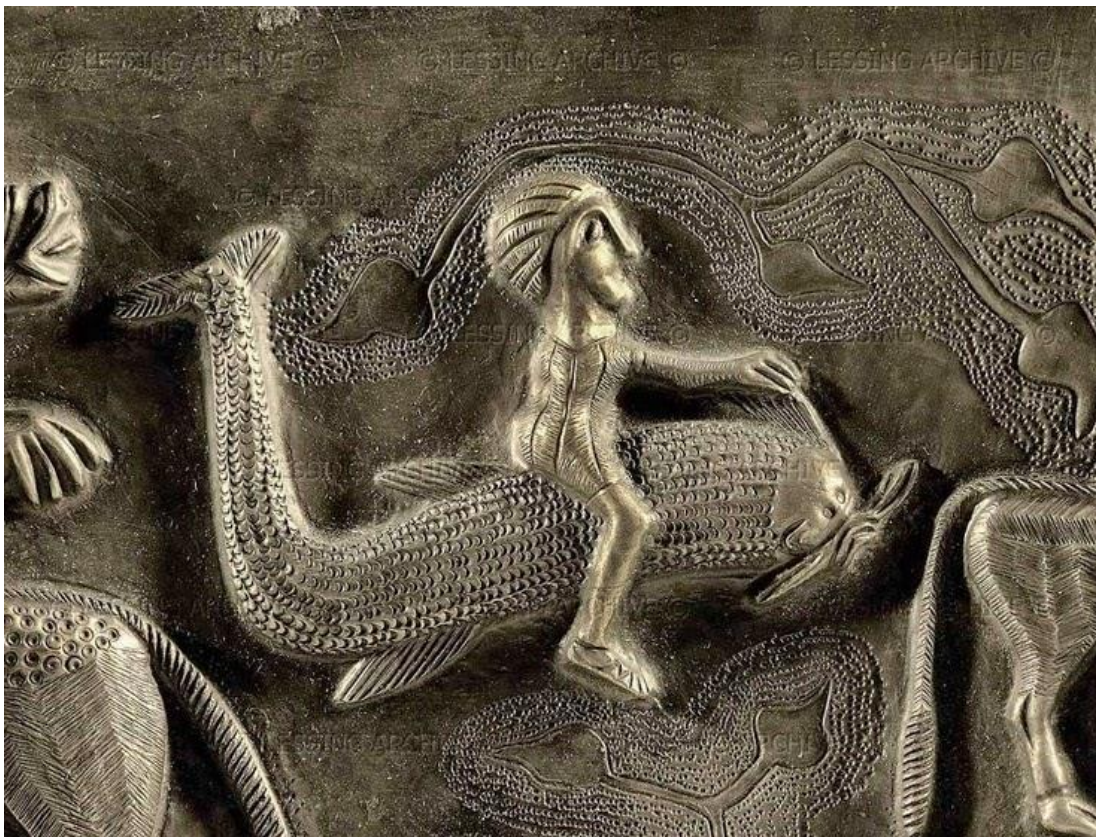
Cernunnos beelden uit Bryon en Etang-sur-Arroux

CERNUNNOS ALS GOD VAN DE ANDERE WERELD

Het verband van Cernunnos met offeren wijst niet alleen op zijn rol als god van leven en dood maar ook op de daarmee samenhangende rol van god van de Andere Wereld. De Kelten geloofden net als veel andere volken in het bestaan van een andere wereld of onderwereld waar de goden huisden en waar de zielen van de overledenen heengingen. Door het brengen van offers, onder meer door het doden van dieren, konden mensen met de goden in deze wereld in contact komen en hun zegeningen afsmeaken.

Cernunnos was een van de goden die in deze wereld huisde en waar contact mee gemaakt kon worden. Dit blijkt onder meer uit zijn verbinding met Mercurius die onder meer de god was die de zielen van overledenen naar de onderwereld begeleidde. Ook met Cernunnos verbonden dieren als de rat, een dier dat vooral 's nachts actief is en onder de grond leeft, en de slang die soms onder de grond en soms in het water leeft verwijzen naar de Andere Wereld. Zeker bij een mythisch dier als de slang met ramskop die vaak bij Cernunnos wordt afgebeeld is dit het geval.

De belangrijkste aanwijzing voor de rol van Cernunnos als god waarmee in de Andere Wereld contact gelegd kan worden vinden we in een detail van de Cernunnos afbeelding op de ketel van Gundestrup. Hierop staat een mensfiguur afgebeeld die op de rug van een vis zit. Aangezien de Kelten water beschouwde als een belangrijke ingang naar de Andere Wereld is dit waarschijnlijk een sjamaan die in trance de Andere Wereld bezoekt om daar Cernunnos te raadplegen of om een gunst te vragen.

detail van de Cernunnos afbeelding op de ketel van Gundestrup

MIJN CERNUNNOS.NU

In dit artikel heb ik aan de hand van de weinige bekende afbeeldingen geprobeerd een beeld te schetsen van de rol en betekenis die Cernunnos had voor de Kelten. Dit is een zeer gevarieerd beeld waarin Cernunnos naar voren treedt als hertengod, god van overvloed, god van vruchtbaarheid, god van leven en dood en god van de Andere Wereld. Omdat er veel meer afbeeldingen van Cernunnos zijn geweest die inmiddels helaas verloren zijn gegaan, zal mijn geschetste beeld waarschijnlijk verre van compleet zijn. Toch laat het zien hoe breed en veelzijdig de betekenis van Cernunnos is geweest voor de Kelten. Soms komt deze complexiteit ook terug in de afbeelding zoals bij het beeld uit Etang-sur-Arroux waarbij aan de zijkanten van Cernunnos zijn hoofd nog twee kleinere gezichten te zien zijn.

tekening van het Cernunnos beeld uit Etang-sur-Arroux

De bekende afbeeldingen van Cernunnos zijn afkomstig uit een periode van ruim 700 jaar en een groot gebied dat behalve Frankrijk (waar de meeste afbeeldingen gevonden zijn) ook Luxemburg, België, Spanje, Noord-Italië, Engeland en Bulgarije of Roemenië beslaat. Het is heel waarschijnlijk dat Cernunnos op verschillende momenten en verschillende plaatsen ook een andere betekenis moet hebben gehad voor de Kelten die hem vereerden.

Ook voor moderne paganisten heeft hij verschillende betekenissen. Voor sommigen is hij een vruchtbaarheidsgod, voor anderen een vegetatiegod of de god der dieren en voor weer anderen vertegenwoordigd hij alles wat mannelijk is.

Voor mij is Cernunnos vooral de God van Balans, hij zit in meditatie stevig verbonden op de Aarde en reikt met zijn gewei naar de hemel terwijl hij in de ene hand een torc vasthoudt en in de andere de slang met de ramskop. Zo bewaart hij de balans tussen de fysieke wereld en de spirituele wereld, praktische zaken en mystiek, tussen leven en dood, licht en duister, groei en afbraak, tussen yin en jang.

Informatie:

Clerinx, H. (2005) Kelten en de Lage Landen. Davidsfonds NV, Leuven

Demandt, A. (1998) Die Kelten. C.H.Beck, München

Farley, J. & Hunter, F. (eds.) (2015) Celts, art and identity. British Museum Press, London

Green, M. (2004) The gods of the Celts. Sutton Publishing Limited, Phoenix Mill

Green, M. (1992) Animals in Celtic life and myth. Routledge, Oxon

Lankester, J. & K. (2004) Encyclopedie van Westerse Goden en Godinnen. De Kern, Baarn

Wikipedia & Google

www.jackstoop.eu